

Л. Я. КОРИТКО

МІЖНАРОДНЕ ПРИРОДООХОРОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ХІХ СТ. ЗА УЧАСТЮ АВСТРО-УГОРЩИНИ

Розглядаються питання охорони довкілля, життя та здоров'я людини від занесення і поширення виноградних шкідників (філоксери). Вони встановлені Міжнародною конвенцією, підписаною 3 листопада 1881 року представниками Австро-Угорщини, Німеччини, Франції, Португалії, Швейцарії.

Ключові слова: міжнародна конвенція, охорона природи, Австро-Угорщина.

Рассматриваются основные вопросы охраны окружающей среды, жизни и здоровья человека от занесения и распространения виноградных вредителей (филоксеры). Они установлены Международной конвенцией, подписанной 3 ноября 1881 года представителями Австро-Венгрии, Германии, Франции, Португалии, Швейцарии.

Ключевые слова: международная конвенция, охрана природы, Австро-Венгрия.

The problems of environmental protection, life and health from entering and spreading of grape pests (phylloxera). They are established by international convention, signed on November, 3, 1881 by the representatives of Austria-Hungary, Germany, France, Portugal, Switzerland.

Key words: international convention, nature protection, Austria-Hungary.

Зважаючи на те, що в певний історичний період, а саме з 1772–75 рр. по 1918 р., західні українські землі (Східна Галичина, Буковина та Закарпаття) входили до складу Австрійської (Австро-Угорської з 1867 р.) імперії, вважаємо доцільним вивчення їх правового досвіду щодо вирішення проблем природоохоронного характеру. Адже, охорона природи потребує об'єднання зусиль багатьох держав. У ХІХ столітті були укладені багатосторонні міжнародні угоди з охорони навколишнього середовища. Їх учасницею була також Австро-Угорщина. Вона уклала й міждержавні угоди природоохоронного характеру, наприклад, в 1883 р. – з Італією про впорядкування рибальства на озері Гарда.

Серед сучасних українських науковців австрійське національне лісоохоронне законодавство ХІХ – поч. ХХ ст. досліджували Б. В. Кіндюк¹, О. І. Логвиненко², В. В. Костицький³ зупинився на проблемі охорони лісів Українських Карпат в складі Австро-Угорської імперії. Правове регулювання австрійським державним і крайовим законодавством охорони тваринного світу в процесі здійснення мисливства в Галичині в ХІХ – поч. ХХ ст. досліджував О. Р. Проців⁴.

Але міжнародне співробітництво в сфері охорони навколишнього середовища та природних об'єктів в ХІХ ст., зокрема за участю Австро-Угорщини, ніхто спеціально не вивчав.

Оскільки міжнародні природоохоронні відносини в ХІХ ст. досі не були предметом окремого наукового дослідження, мета пропонованої статті – аналіз міжнародного співробітництва щодо захисту довкілля, об'єктів рослинного світу, життя та здоров'я людини, на прикладі конвенції проти філоксери, укладеної низкою європейських держав, в т.ч. і Австро-Угорщиною, у 1881 році.

Серед завдань виділено наступні: вивчення нормативно-правових актів, що регулювали відносини щодо захисту рослинного світу в Європі в др. пол. ХІХ ст.;

дослідження вимог, встановлених конвенцією 1881 року щодо охорони довкілля та використання об'єктів рослинного світу; порівняння з вимогами щодо охорони рослинного світу, боротьби зі шкідниками які діють в Україні.

Міжнародне природоохоронне співробітництво європейських держав помітно позаввилося з другої половини XIX ст. Воно було направлено на охорону довкілля в цілому, охорону життя та здоров'я людини від небезпечних антропогенних впливів, негативного впливу стихійних лих природи та природних явищ. Крім того, започатковувалося міжнародне співробітництво у сфері боротьби зі шкідниками рослин та рослинних продуктів і запобігання їхньому міжнародному поширенню та їхньому введенню до складу рослинного чи тваринного світу різних держав. Одним з найнебезпечніших шкідників є філоксера. Разом з саджанцями її було завезено з Америки до Європи, де вона буквально спустошила виноградники.

Важливою подією в захисті рослинного світу стало укладення Міжнародної конвенції про заходи, яких слід вживати проти філоксери від 3 листопада 1881 р.⁵. Вона направлена на забезпечення ефективного захисту довкілля від негативного впливу виноградних шкідників. (Філоксера – це коренева попелиця із ряду рівнокрилих, що вражає листя і кореневу систему винограду. – *Авт.*).

Враховуючи ту обставину, що конвенцію підписали представники п'ятох держав (Австро-Угорщини, Німеччини, Франції, Португалії, Швейцарії), можемо стверджувати, що в Європі в XIX ст. існувала проблема захисту навколишнього середовища від філоксери. Адаже епідемія філоксери почалася в 1863 р. на виноградниках долини Рони у Франції. У 1869 р. були уражені виноградники Бордо. Через п'ять років нашість піддалася Іспанія. У 1870-і роки жертвами філоксери стали виноградники Німеччини, Угорщини та Австрії. У 1887 р. філоксера з'явилася навіть на африканському континенті. У 1888 р. на виноградниках Італії також з'явився цей шкідник.

Міжнародна конвенція укладена в Берні 3 листопада 1881 р. Була ратифікована Австро-Угорщиною 19 квітня 1882 р., Німеччиною, Францією, Швейцарією – 29 квітня 1882 р., а Португалією – 8 червня 1882 р. У Відні обнародувана 12 червня 1882 р.

В липні 1882 року до Конвенції приєдналася Бельгія. Про це в Австро-Угорській імперії доведено повідомленням міністерства сільського господарства⁶. В серпні 1885 р. – Сербія, повідомлення цього ж міністерства від 12 серпня 1885 р.⁷

Структурно дана конвенція складається з 13 артикулів (статей) та прикінцевих положень.

До рослинного світу в XIX столітті, як виходить із змісту норм конвенції, віднесено, крім сукупності усіх видів рослин, також рослинність сільськогосподарського призначення. Зазначимо, що в Україні також науковці схиляються до думки, що до основних видів рослинного світу з позицій його правового регулювання слід віднести, крім інших, рослинність сільськогосподарського призначення. Хоча, у ст. 3 Закону України «Про рослинний світ» дається визначення поняття «об'єкти рослинного світу». Це дикорослі та інші несільськогосподарського призначення судинні рослини, мохоподібні, водорості, лишайники, а також гриби на всіх стадіях розвитку та утворені ними природні угруповання⁸.

Аналізуючи текст конвенції, можемо з упевненістю стверджувати, що права охорона рослинного світу, зокрема захист від шкідників рослин уже в XIX ст. була

належно врегульована не тільки національним (зокрема, австрійським) законодавством європейських держав, але й міжнародними угодами.

Природоохоронні питання піднімалися в європейському праві ще в XIX ст. Адже, Конвенція 1881 р. містить достатньо заборонних норм щодо поширення шкідників рослин, запобігання їхньому міжнародному поширенню та їхньому введенню до складу рослинного чи тваринного світу різних держав. Забороняється ввезення на території держав-сторін Конвенції виноградного садивного матеріалу, зараженого виноградною філоксерою.

Зокрема, уже 7 артикулом заборонено пересилання в поштових посылках виноградної лози та листя. Виноградний садивний матеріал повинен був піддаватися обов'язковій дезинфекції. При цьому дезинфікуватися повинні також дерев'яні ящики, в яких дозволено перевозити садивний матеріал, бочки для перевезення грон тощо. Заражений садивний матеріал, а також вино, виноградні грона, відрізані квіти, насіння, плоди підлягали поверненню за кошти відправника, або знищенню – «огнемь оунитожени быти»⁹.

Сторони зобов'язувалися негайно повідомляти про виявлені випадки зараження винограджників філоксерою із зазначенням території та, якщо це можливо, причин зараження¹⁰.

Бачимо, що в даній Конвенції знайшли своє відображення прийняті сьогодні на міжнародному рівні принципи, що регулюють охорону здоров'я людини, рослин і тварин, а також навколишнього середовища.

На підставі цієї Конвенції була видана низка національних нормативних актів. Наприклад, розпорядження австрійських міністерств сільського господарства (землеробства), внутрішніх справ, торгівлі та фінансів від 15 липня 1882 року, яким, з поміж-інших, врегульовані відносини Австро-Угорщини з Італією щодо захисту від філоксери¹¹. Адже Італія на той час не приєдналася до Конвенції, хоча на її території уже невдовзі (з 1888 року) розпочалася епідемія філоксери.

Зазначимо, що конвенція проти філоксери 1881 р. діяла майже протягом століття, аж до 1951 р., коли 6 грудня 1951 р. була укладена Міжнародна конвенція про захист рослин. Договірні сторони взяли на себе зобов'язання приймати законодавчі, технічні й адміністративні заходи з метою забезпечення спільних і ефективних дій, спрямованих на запобігання введенню до складу рослинного чи тваринного світу і поширенню шкідників рослин і рослинних продуктів та сприяння вживанню відповідних заходів для боротьби з ними.

Новий текст цієї Конвенції переглянутий і затверджений на 29 сесії конференції ФАО (Продовольча та сільськогосподарська організація ООН – міжнародна організація під патронатом ООН, створена у Квебеку 16 жовтня 1945 року – *Авт.*) у грудні 1997 р. Відповідно до цієї Конвенції рослини – це живі рослини і частини рослин, у тому числі насіння і зародкова плазма. Конвенція зобов'язала держави створити офіційну організацію з охорони рослин для інспекції культивованих площ і партій, рослин у міжнародній торгівлі на наявність шкідників чи захворювань рослин, для видачі посвідчень про фітосанітарний стан і походження рослин і продуктів з них, проведення досліджень у галузі охорони рослин, здійснення контролю над експортом-імпортом рослин і продуктів з них з метою запобігання ввозу-вивозу шкідливих чи хворих рослин.

Україна приєдналася до цієї Конвенції 31 січня 2006 р. згідно Указу Президента № 81/2006. Принагідно зазначимо, що в Україну забороняється ввезення виноградного садивного матеріалу зараженого виноградною філоксерою: у випадку

виявлення шкідника продукція підлягає знезараженню. Везення укорієних рослин у вільну від філоксери зону дозволяється після знезараження, у супроводі карантинного сертифікату. Закладка нових та ремонт виноградників дозволяється лише кореневласними саджанцями і живцями європейських та ізабельних сортів винограду, які не пошкоджуються листовою формою філоксери. Для ліквідації вогнищ в основному застосовують механічне викорчування ділянки. Боротьба з листовою формою філоксери ведеться хімічними методами, спрямованими на локалізацію вогнищ та і на збереження кореневласних кущів винограду, використовують певні препарати. Засобом знищення філоксери є також затоплення виноградника водою, яка повинна покривати його суцільним шаром протягом більшої тривалого періоду, як, наприклад, на плавневих затоплюваних землях.

Власне, в середині ХХ ст. набули подальшого розвитку міжнародні відносини з охорони рослинного світу. Зокрема, в 1959 році укладена Угода про співробітництво в застосуванні карантину рослин та їх охороні від шкідників і хвороб, яка поставила серйозні перепони для поширення шкідників, бур'янів і захворювань рослин. Угода звернула увагу держав на необхідність застосування єдиних фітосанітарних положень щодо імпорту й експорту рослин.

Отже, практика укладання міжнародних угод з охорони навколишнього середовища набула поширення в Європі в другій половині ХІХ ст. Австро-Угорська імперія в міру можливостей та потреби була учасницею таких угод. Однією з них була Міжнародна конвенція від 3 листопада 1881 р. про заходи, яких слід вживати проти філоксери. Вона направлена на забезпечення захисту довкілля, життя та здоров'я людини від негативного впливу шкідників та захворювань рослин, на ефективну боротьбу зі шкідниками рослин та рослинних продуктів і запобігання їхньому міжнародному поширенню. Дана угода діяла аж до 1951 року, поки не була укладена Міжнародна конвенція про захист рослин, до якої в 2006 році приєдналася й Україна. Відповідно, сьогодні в Україні заборонено завозити з зараженої в не заражену філоксерою зону будь-який садивний матеріал винограду.

Враховуючи те, що в ХІХ – на початку ХХ ст. міжнародні природоохоронні відносини активізувалися, і вони малодосліджені, то вважаємо перспективними напрямками подальше дослідження міжнародних та міждержавних угод за участю Австро-Угорщини щодо охорони та використання природних об'єктів, та загалом австрійського природоохоронного законодавства ХІХ ст. з метою вивчення історії права на території українських земель в різні історичні періоди, зокрема, австро-угорський.

1. *Кіндюк Б. В.* Правове регулювання охорони лісів на українських землях у складі Російської та Австро-Угорської імперій // Часопис Київського університету права. – 2009. – Вип. 3. – С. 41–45. 2. *Логвиненко О. І.* Лісоохоронна справа в Україні: історико-правовий аспект (ІХ–1990 рр.): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. – К., 2006. – 19 с. 3. *Костицький В.* Економіко-правові проблеми охорони і використання лісів Українських Карпат. – Івано-Франківськ: Контакт, 1993. – С. 8–9. 4. *Проців О. Р.* Правові засади добування хижаків у Галичині кінця ХVІІІ – початку ХХ століття // Науковий Вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20. – С. 73–79; *Проців О. Р.* Правові засади полювання в Австро-Угорській та Російській імперіях другої половини ХІХ – початку ХХ століття // Науковий Вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20. – С. 50–57. 5. *Міжнародна конвенція зь дня 3. Листопада 1881, дотично винної гнєди // Вєстникъ законєвъ державныхъ для королевствъ и краєвъ въ державной думѣ заступленыхъ. –*

Рочникъ 1882. – № 105, часть XXXVI. – Вѣдень: Тискомъ цѣсарско-королевской надворной и статской печатнѣ, 1882. – С. 427–438. **6.** *Обвѣщеніе министерства земледѣлія* зъ дня 15. Липця 1882, дотычно приступу Бельгіи до межинародной конвенціи винной гнѣдь, зъ дня 3. Листопада 1881 // Вѣстникъ законовъ державныхъ для королевствъ и краевъ въ державной думѣ заступленыхъ. – Рочникъ 1882. – № 106, часть XXXVI. – Вѣдень: Тискомъ цѣсарско-королевской надворной и статской печатнѣ, 1882. – С. 438. **7.** *Обвѣщеніе министерства земледѣлія* зъ дня 12. Серпня 1885, дотычно приступленія Сербіи до межинародной конвенціи о винной гнѣдь зъ дня 3. Листопада 1881 // Вѣстникъ законовъ державныхъ для королевствъ и краевъ въ державной думѣ заступленыхъ. – Рочникъ 1885. – № 115, часть XXXVI. – Вѣдень: Тискомъ цѣсарско-королевской надворной и статской печатнѣ, 1885. – С. 265. **8.** *Закон України «Про рослинний світ»* від 9 квітня 1999 р. // ВВР України. – 1999. – № 22–23. – Ст. 198 (з наст. змінами). **9.** *Межинародна конвенція* зъ дня 3. Листопада 1881, дотычно винной гнѣды // Вѣстникъ законовъ державныхъ для королевствъ и краевъ въ державной думѣ заступленыхъ. – Рочникъ 1882. – № 105, часть XXXVI. – Вѣдень : Тискомъ цѣсарско-королевской надворной и статской печатнѣ, 1882. – С. 432. **10.** Там само. – С. 433. **11.** *Роспоряженіе министерствъ земледѣлія, дель внутренихъ, торговли и финансовъ* зъ дня 15. Липця 1882, дотычно предсторогъ, которіи въ оборотъ съ заграничемъ соблюдати ся мають въ цѣли повздержанія занесенія винной гнѣды (*Phylloxera vastatrix*) // Вѣстникъ законовъ державныхъ для королевствъ и краевъ въ державной думѣ заступленыхъ. – Рочникъ 1882. – № 107, часть XXXVI. – Вѣдень: Тискомъ цѣсарско-королевской надворной и статской печатнѣ, 1882. – С. 439.